

A CULTURE "PAINTED WITH DIFFERENT COLOURS" ON THE TERRITORY OF ROMANIA (CERAMICS)

Ioana-Iulia Olaru

Assoc. Prof., PhD., Faculty of Visual Arts and Design, G. Enescu National University of Arts, Iași

Abstract: The present study has in view an ancient period from the History of Art on the territory of Romania, that is the Eneolithic one. Though it is a utilitarian field, ceramics can not be separated from the artistic side which has accompanied the creative manifestations of people since immemorial times. In a developed Eneolithic – which itself comes with changes, among which it is very important the level reached by the creative activity of the human being of that time –, the culture Petrești is one of the important cultures with ceramics painted polychrome, which occupies a central place near the well-known Cucuteni culture. Despite the poor conservation of pots (but also of the small statuettes), this ceramics completes the image of "painted" and "not painted" cultures of the period.

Keywords: horror vacui, Eneolithic, slip, tetraskelion, triskelion

În a doua perioadă a Eneoliticului – Eneoliticul dezvoltat (4 600/4 500 – 3 800/3 7000 î.Hr.)¹ – agricultura ajunge la un înalt grad de dezvoltare, precum și creșterea animalelor. Viața spirituală este axată în continuare pe cultul fertilității și fecundității, dar alături de idolul feminin apare și cel masculin și chiar cuplul divin. Inhumarea rămâne ritul funerar dominant, dar se practica și incinerarea.

Eneoliticul dezvoltat este perioada în care activitatea creativă a omului atinge apogeul.

Ariile teritoriale ale culturilor se largesc, se diferențiază, iar culturile sunt acum mai evaluate, apărute fiind pe baza fondului anterior. Două mari categorii de disting: culturile cu ceramică pictată cu grafit (Gumelnița, Sălcuța) și culturile cu ceramică pictată cu diferite culori (Petrești, Cucuteni). **Gumelnița** – după stațiunea de pe un deal cu același nume de lângă Oltenița (jud. Ilfov) – este o cultură răspândită în Muntenia, nord-estul Olteniei, Dobrogea, sudul Moldovei, Republica Moldova, Ucraina, estul Bulgariei; constituită pe fondul culturilor Boian și Hamangia, ea va contribui la formarea aspectului Stoicani-Aldeni. **Sălcuța**, denumită după o localitate din jud. Dolj, cuprinde Oltenia, sud-estul Banatului, nord-vestul Bulgariei, nord-estul fostei Iugoslavii și este o cultură constituită pe fondul culturii Vinča târzie. **Cultura Petrești**, după localitatea de lângă Sebeș (jud. Alba), este răspândită în centrul și sud-vestul Transilvaniei, Banat; aspectul Turdaș și poate cultura Dimini din nordul Greciei (Thessalia)² stau la baza formării culturii Petrești, care, la rândul ei, a avut un rol în geneza ceramicii pictate pre-cucuteniene și

¹N. Ursulescu, P. Petrescu-Dîmbovița, D. Monah, Cap.II. *Neo-eneoliticul*, in Mircea Petrescu-Dâmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.146

²*Ibidem*, p.154

cucuteniene. Apărută în centrul și în vestul Moldovei, pe fondul culturilor Precucuteni, Gumelnița și Petrești, **Cucuteni**, de fapt, cultura Ariușd-Cucuteni-Tripolie, numită astfel după localități eponime, din jud. Covasna și din jud. Iași, la care se adaugă și un oraș din Ucraina, este răspândită în toată Moldova, sud-estul Poloniei, sud-estul și centrul Transilvaniei³, nord-estul Munteniei, precum și în afara granițelor țării noastre, până la Nipru. **Grupul Suplac** (după stațiunile de la Suplacu de Barcău, jud. Bihor), din nord-vestul Transilvaniei, apare pe fondul ceramicii pictate din Neoliticul dezvoltat. De menționat pentru ceramica pictată, dar cu deosebiri tehnice (pictură crudă) este și **complexul Sălcuța IV-Băile Herculane-Cheile Turzii-Hunyadihalom** (în Oltenia, Banat, Crișana, Transilvania), apărut ca o sinteză între triburile grupului cultural Cernavoda I, Bodrogkeresztúr și cu influențe ale Bronzului timpuriu dinspre sud⁴ (din Sălcuța IV va deriva cultura Coțofeni din Bronzul timpuriu). Tuturor acestora li se adaugă culturile cu ceramică nepictată, cu elemente de origine est-central europeană și nord-ponțică. **Românești-Tiszapolgár**, numită după descoperirile din Peștera Românești, com. Tomești (jud. Timiș) și după o localitate din Ungaria, este răspândită în centrul și în sud-vestul României, estul Ungariei, Ucraina, sud-estul Slovaciei. S-a constituit pe fondul anterior al culturii Tisa, precum și al grupurilor Iclod și Suplac. **Gornești-Bodrogkeresztúr** – după localitatea Gornești (jud. Mureș) și un sat în Ungaria – aparține interiorului Transilvaniei și este constituită pe fondul culturii Românești-Tiszapolgár. **Cernavoda I** – după așezările de pe Dealul Sofia, orașul Cernavodă – este răspândită în Dobrogea, sudul Olteniei, nord-estul Munteniei, sudul Moldovei, nord-estul Bulgariei; **Decea Mureșului** – numită după localitatea cu același nume (jud. Alba) – ocupă centrul Transilvaniei. Ambele aceste ultime două culturi au luat naștere pe baza unui aflus de populație de origine răsăriteană, același ca și în cazul culturii Cucuteni.

În Eneoliticul dezvoltat, cunoaște o mare dezvoltare olăritul, mai ales în ceea ce privește tehnica producerii vaselor: metodei răsucirii sulurilor de lut adăugându-i-se și procesul de rotație (disc, turnetă sau roată – acesta din urmă folosit din cultura Cucuteni A-B). Se generalizează cuptoarele închise, cu reverberație (cu ardere indirectă, dirijată), cu camere diferite (pentru foc și pentru coacerea vasului), despărțite printr-un grătar perforat – ceea ce creștea nivelul tehnicii: cu pastă omogenă, prin care se obțin vase rezistente⁵. Nivelul superior al ceramicii denotă apariția specializării unor meșteșugari în cadrul comunității.

În cultura Petrești, tehnica de obținere a vaselor este desăvârșită: pasta este foarte fină, fără impurități, densă, bine arsă în cuptoare oxidante (uneori, culoarea nu este cărămizie, ci, din cauza arderii incomplete, este cenușie, cu stratul superficial gălbui sau cărămiziu), având mare rezistență și rezonanță⁶, fiind angobată și lustruită.

Performanței tehnicii i se adaugă eleganța și suplețea formelor (și o precizie în modelare ca și cum ar fi fost lucrată la roată): cești, oale, fructiere⁷, între care se distinge suportul de vas cilindric și gol în interior, lățit în partea inferioară – pentru susținerea vaselor de ofrandă⁸ –, precum și strachina carenată, decorată în interior dar și în exterior.

³ Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p.24

⁴ N. Ursulescu et al., in Mircea Petrescu-Dâmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *op. cit.*, p.158

⁵ *Ibidem*, p.147

⁶ Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.76

⁷ Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, București, Ed. Museion, 1992, p.67

⁸ L. R., in Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p.267, s.v. *Petrești*

În ceea ce privește decorul, ca și în cultura Cucuteni, 3 faze descriu ceramica – pictată⁹ înainte de ardere – aparținând culturii Petrești: A, A-B și B. Tricromia primei faze – în care benzile late roșii și albe sunt mărginite de linii groase negre, iar fondul este mai mult gălbui-portocaliu – se continuă și în faza următoare, când fondul este alb-gălbui-verzui –, în care liniile negre de pe margini sunt mai înguste, iar benzile roșii (și nu cele albe, ca în faza A) sunt acoperite de linii paralele negre sau ciocolatii; ultima fază, în schimb, este caracterizată în general prin bicromie (chiar dacă tricromia nu va dispărea): pe fondul brun-deschis-gălbui (sau roșcat) se pictează cu negru, dar uneori și cu roșu, iar benzile nu mai sunt unitare, ci sunt alcătuite din 2-4 linii paralele în interior, mărginite fiind de câte o linie mai groasă. Decorului în benzi (în general dispuse oblic) i se adaugă și cel din dungi înguste independente. Nu au fost găsite vase sau fragmente cu motivistică altfel decât geometrică, iar amplasarea urmărește același *horror vacui* comun întregului Neolitic.

Prima fază conține și ceramică monocromă – care va exista de altfel și în celelalte faze –, dar procentajul acesteia va scădea treptat în favoarea picturii bicrome și policrome. În ceramica monocromă, pictura roșu-închisă acoperă compact suprafața vasului, lustrul puternic conferind un aspect metalic; pe unele vase, din cauza pensulei rare, răzbate fondul gălbui al vasului, dar acest tip de ceramică monocromă pensulată va dispărea în ultima fază a culturii¹⁰. În această fază, motivele sunt mai puțin variate, dar sunt corect și cu acuratețe executate. Din faza A-B, amplasarea tectonică a decorului pe vase se accentuează: motivele principale sunt amplasate pe zonele cele mai largi și mai vizibile, iar umerii, gâtul și buza sunt rezervate motivelor complementare¹¹. Creativitatea meșterilor a funcționat din plin în ceea ce privește combinarea mai multor motive diferite pentru decorarea aceluiași vas, astfel încât, ca și în cazul ceramicii cucuteniene, este greu să găsim două vase identic decorate. Iar din faza B, se remarcă un oarecare *manierism* al execuției – de mare finețe –, dar și al selectării motivelor în funcție de tipul de vas. De altfel, este tot mai evidentă opțiunea pentru anumite forme de vase care primesc pictură: suporturi, vase-fructieră, străchini, străchini carenate, oale, vase piriforme¹².

O mențiune generală în ceea ce privește decorul este faptul că spirala este mai rară între motivele ceramicii Petrești și este integrată ansamblurilor decorative meandrice¹³.

Câteva exemple de vase cu decor pictat necesită mai multă decât o simplă menționare.

Un suport de vas de la Călnic este acoperit de șiruri suprapuse de croșete unghiulare, derivate din spirale în S, oblice și cu capetele întoarse în direcții opuse, o bordură neagră separându-le de benzile roșii din jur. Un fragment ceramic de la Petrești prezintă o metopă verticală, cu șiruri paralele de triunghiuri negre pe fond alb, mărginită lateral de zone roșii. Banda roșie, mărginită de dungi negre și umplută de o rețea de linii negre, va fi realizată doar bicrom în faza B, în negru pe fondul brun-gălbui. Frecvente sunt și registrele de romburi pline, încadrate de romburi concentrice, alternând cu triunghiuri pline. Pe un suport din faza A-B, benzile liniare întretăiate lasă între ele două succesiuni de benzi rombice cu romburi mai mici în interior, cu câte o spirală înăuntru. Celebra strachină cu suport cilindric evazat de la Pianul de Jos, aparținând fazei B și este decorată cu pătrate mari, mărginite de benzi late cu rețea,

⁹ Dacă există incizii în decor, acestea sunt foarte fine. Și foarte rare. Cf. Manuela Wullschleger (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008, p.44; Iuliu Paul, *op. cit.*, p.67

¹⁰ Iuliu Paul, *op. cit.*, p.72, 92

¹¹ *Ibidem*, p.80

¹² *Ibidem*, p.91

¹³ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.89

dreptunghiul din interior fiind și el acoperit cu rețea. Spirala se înscrie în ordonanța rombică axială¹⁴.

Uneori, benzile în rețea alcătuiesc zig-zag-uri horizontale în jurul vasului, care se ating la colțuri (șirurile superioare cu cele inferioare), romburile obținute între ele înscriind romburi mai mici, cu spirale sau cu motive unghiulare în interior, astfel aceste benzi liniare în formă de romburi concentrice ducând mai departe frizele de romburi concentrice din faza A-B. Benzile de zig-zag-uri în rețea se pot desfășura și fără să se întâlnească la vârfuri, ci alternând cu benzile în zig-zag din fondul vasului, ca într-un suport fragmentar de la Petrești, unde parcursul acestei desfășurări este separat în două mari metope prin câte două benzi verticale, cu grupe de 3 liniuțe oblice.

Pe străchinile carenate (de influență gumelnițeană), un registru aparte întâlnim pe buza înaltă: cuo friză dintr-o succesiune de motive (bucle spiralice, dreptunghiuri concentrice) sau cu benzi liniare oblice și în semicercuri. Uneori, corpul străchinilor este decorat cu aceleași motive în benzi liniare frânte la colțuri, romburile rezultate conținând câte un motiv mic. Dar în general, străchinile cu friză pe buză au corpul ornamentat în partea superioară cu registre înguste, decorate cu grupe de liniuțe paralele, iar în partea inferioară, cu un tetraskelion cu cele 4 brațe în formă de bucle spiralice din câte 3 linii, restul spațiului fiind acoperit de alte croșete spiralice.

Pe alte vase și pe străchinile necarenate, câmpul unitar al suprafeței exterioare este acoperit în întregime cu un decor din benzi liniare, spirale în S reduplicate, ori, pe unele vase, găsim un triskelion pe centrul fundului. De asemenea, întâlnim motivul tablei de șah – de influență precucuteniană – care decorează benzi late ce trasează un pătrat, cu o altă tablă de șah în interior.

Există și motive unghiulare, semicirculare, în potcoavă sau în ghirlandă, atunci când registrul este îngust și nu poate cuprinde motivul meandric sau pe cel în spirală¹⁵.

Sunt de menționat și alte realizări tehnice ale decorului olăriei Petrești.

În faza târzie, sub influența culturilor Sălcuța și Gumelnița, apare și categoria ceramicii negre pictate cu grafit¹⁶.

Precum trebuie menționate și reliefurile – zoomorfe – de pe vase: cornute, porcine sau protome de păsări (o toartă de capac). Deosebită este o asemenea aplicație în care este combinată reprezentarea antropomorfă a unei fețe umane, cu cea zoomorfă, cele două coarne fiind rupte acum. Pictura cu vopsea roșie acoperirea și reprezentarea fantastică, și vasul.

Desigur, nu am amintit ceramica nepictată a acestei culturi, de uz comun, ornamentată sau nu (cu incizii, șiruri de impresiuni, ciupituri în pasta moale, alveole în creste, făcute cu unghia, mai sumar sau mai fin executate, proeminente și tortițe-butoni cu perforație orizontală), a cărei evoluție este mai lentă față de cea a ceramicii pictate. Formele predominante sunt: străchini, castroane, oale cu gât cilindric, cupe, chiupuri, capace. În general, ceramica nepictată este de 3 tipuri: grosolană: dintr-o pastă cu nisip și pietricele, de culoare cărămidie cu nuanțe cenușii, în funcție de tipul de ardere; intermediară: cu pastă omogenă, cu nisip uniform ca mărime și cu mică, arderea bună dând naștere unei culori cărămidii-roșcate sau gălbui, uneori cu nuanțe violacee, acoperită fiind cu slip; fină: din pastă omogenă, cu nisip mărunț, prin ardere vasele căpătând culoarea cenușie-închisă sau neagră, acoperite cu slip înainte de ardere, și fiind foarte

¹⁴*Ibidem*, p.89

¹⁵Iuliu Paul, *op. cit.*, p.69

¹⁶L. R., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.268, s.v. *Petrești*

lustruite, sau există vase care prin ardere devin gălbui sau cărămizii-deschis, ori cenușii-deschis (nelustruite)¹⁷.

De o înaltă măiestrie, ceramica pictată a culturii Petrești dovedește astfel stăpânirea tehnicii, siguranță adeseului, realizat cu acuratețe, deși ceva mai stângaci și mai rigid decât pe vasele cucuteniene¹⁸, precum și o mare sensibilitate în armonizarea culorilor. Influențele civilizațiilor micro-asiatice și mediteraneene nu pot pune în umbră specificul etno-cultural local.

BIBLIOGRAPHY

- Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
 Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roșu, Lucian (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
 Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981
 Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
 Paul, Iuliu, *Cultura Petrești*, București, Ed. Museion, 1992
 Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 2010
 Wullschleger, Manuela (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008

¹⁷ Pentru mai multe amănunte, vezi capitolul despre ceramica nepictată a culturii Petrești, in Iuliu Paul, *op. cit.*, p.46-66

¹⁸L. R., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.268, s.v. *Petrești*